

למשנה הוראה של המלה דלת במשלי

המלה "דלתתי" במשלי, ח', לד: "אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום ליום לשמר מזוזות פתחיו", פורשה עד כה כצורת הריבוי לדלת רגילה, "הסובבת על צירים בפתח הבית"¹, אך משמעות הצירוף "לשקד על דלתתי" נשאר סתום, וחז"ל דרשו "דלתתי" כדלתות בתי כנסיות ובתי מדרשות². פירוש זה התקבל על ידי הפרשנים המסורתיים³, ובדרך זו אף הלכו חלק מהפרשנים החדשים⁴. גם שאר הפרשנים המודרנים פירשו את המלה דלת בפסוק זה במשמעותה הרגילה⁵. לדעתנו, בפסוק זה ישנן דוגמאות נוספות למשנה הוראה במקרא, כלומר לאמצעי הסגנוני, שבו מעלה הסופר שתי משמעויות למלה אחת⁶. על סמך הגדרותיו של פארן (עייני הערה 6) לקבוצות השונות של משנה ההוראה במקרא, פסוק זה משתייך לסוג השני, שבו, על פי ההקשר כיוון הסופר להוראה אחת, ואילו על פי התקבלות להוראה שנייה⁷. אנו מציעים, שעל פי ההקשר כיוון הסופר למשמעותה הנדירה של המלה דלת בלשון המקרא כדף כתוב של מגילה⁸, משמעות המוכרת לנו מירמיהו, ל"ו, כג: "ויהי כקראו יהודי שלש דלתות וארבעה, יקצעה בתער הספר והשלך אל האש אשר אל האח, עד תם כל המגלה על האש אשר על האח". משמעות זו גם מצויה בטכסט אחד מאוגרית⁹, ובחרס 4 מלכיש¹⁰: "כתבתי על הדלת ככל אשר שלח אדני אלי" (שורות 3-4)¹¹. ואילו בתקבלות כיוון הסופר למשמעותה הרגילה של דלת, והקבילה למזוזה, שזהו צמד רגיל במקרא¹².

1. א. בן יהודה, מלון הלשון העברית הישנה והחדשה, כרך ב, ירושלים ותל-אביב, 1947, עמ' 949.
2. דברים רבה, פ"ז, ב, והמקבילות.

3. ראה לדוגמה פירושיהם של רש"י ואב"ע לפסוק זה.

4. מ.צ. סגל, משלי, בתוך: כתובים, ת"א, תשי"ד, עמ' 16. מ. זר כבוד, ספר משלי, דעת מקרא, ירושלים, 1983, עמ' כ-נא.
5. C.H. Toy, The Book of Proverbs, ICC, Edinburgh, 1899, p. 179-183.

R.B.Y. Scott, Proverbs Ecclesiastes, Anchor Bible, N.Y. 1965, P. 69-73.

W. McKane, Proverbs, Old Testament Library, London, 1980, p. 323, 358-359.

6. ד. ילין, משנה ההוראה בתנ"ך, תרביץ ה, תרצ"ד, עמ' 1-17. א. וייזר, משנה הוראה בספר משלי, ספר נייגר, ירושלים, תשי"ט, עמ' 140-147. וכן מ. פארן, למשנה הוראה במקרא, באר שבע א, תשל"ג, עמ' 150-161 (והביבליוגרפיה שנאספה שם בהערה 1).

7. פארן שם, עמ' 160.

8. על משמעות זו וגלגוליה האפשריים, ראה: י. קוטשר, מלים ותולדותיהן, ירושלים, תשכ"ה, עמ' 24-25. על האפשרות להסביר גם את איוב, ל"ח, ח, בעזרת משמעות זו, ראה: טור-סיני, הלשון והספר - כרך הלשון, ירושלים, תשי"ד, עמ' 416. וכן הנ"ל, ספר איוב, ירושלים, תשל"ב, עמ' 317.

9. טכסט 5: 142, וראה: C.H. Gordon Ugaritic Textbook, Roma, 1965, p. 198, 385.

10. ה. טורטשינר (טור-סיני), תעודות לכיש, ירושלים, ת"ש, עמ' 108-109. טור-סיני לא עמד על האפשרות להסביר גם את הפסוק במשלי לפי משמעות זו. וראה - נ. ה. טורטשינר, משלי שלמה, ת"א, תשי"ז. גם יהודו בספרו לא התעכב על פסוק זה. וראה: M. Dahood, Proverbs and northwest semitic philology, Roma, 1963.

יש הקושרים את דלת במשמעותה הנדירה, גם לשתי כתובות פניקיות נוספות, וראה:

C.F. Jean - H. Hoftijzer, Diction des Inscriptions sinitiques de louest (DISO), Leiden, 1965, p. 58.

H. Donner - W. Rölling, Kanaanaische und Aramaisch Inschriften (KAI), Band 2, Kommentar, Wiesbaden, 1973, p. 61, 194.

11. על ההסתייגויות מהבנת דלת בלכיש כעמודה כתובה במגילה, ראה: M. Burrows, I have written on the dorr, (Lachish letter 4) JAOS 56, 1936, p. 491-493.

12. שמות, כ"א, ו; שופטים, ט"ו, ג; מלכים א', ו', לא; ישעיהו, נ"ז, ח. ייתכן, שהסיפא של הפסוק: "לשמר מזוזות פתחיו רומות לציווי בדברים, ו', ט; י"א, כ: "וכתבתם על מזוזות ביתך" (וראה המדרש המצויין בהערה 2), כאשר גם על המזוזה וגם על הדלת ישנו טכסט כתוב.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

נראה, שהמקור "לשקד" בפסוק זה משמש אף הוא במשנה הוראה, שכן השורש שק"ד בלשון המקרא הקלאסית מופיע, כבפסוקנו, במשמעות המקבילה לשורש שמ"ר (וראה תהלים, קכ"ז, א; עזרא, ח', כט). ואילו בלשון הבתר-מקראית משמש השורש בהקשר ללימוד - תורה או ספר. לדוגמה, בלשון המגילות הגנוזות: "והרבים ישקודו ביחד... לקרוא בספר ולדרוש משפט" (IQS סרכים, עמוד ו, שורה 7), ובצורה ברורה אף יותר בלשון משנה: "הווי שקוד ללמוד תורה" (אבות, ב', יד). נמצאנו למדים, כי נצני הופעתה של משמעות מאוחרת זו קיימים כבר בפסוקנו. לסיכום נראה לנו, שיש להבין את תחילת הפסוק כ'אשרי אדם שומע לי לשקוד על כתביי כלומר: ללמוד תורה או את ספרות החכמה¹³. לכן מן הראוי היה לתרגם מלה זו לפי הקשרה - "דלתתי" העמודות הכתובות במגילה¹⁴ ולא על סמך התקבולת, שנועדה לקשט פתגם זה.

¹³ גם הביטוי "יום יום" קיים במקרא בהקשר דומה, וראה: "ואותי יום יום ידרשון" (ישעיה, נ"ח, ב).
¹⁴ פארן, לעיל הערה 6, עמ' 161, מציין "שכאשר מדובר בטכסט שבו כיוון הכותב למשנה הוראה, אין בכוחם של התרגומים לסייע בידנו. הדבר נעוץ בעצם טיבו של התרגום... היכול לתרגם רק אחת מן ההוראות". מקרה זה הוא מקרה קיצוני, שבו הכול (תרגומים ומלונים) החזיקו רק בהוראה המכוונת לתקבולת ולא להקשר. ככל הנראה מכיוון שהראשונה הרבה יותר נפוצה. וראה התרגומים השונים, ובמלונים: BDB, עמ' 195; KBL, עמ' 215.